

Presentació

Enric Juan Redal

Quaranta anys de *Quaderns d'Investigació d'Alaquàs*: història local i mirada global. Un repàs personal sobre la vitalitat d'una època, l'estudi de l'espai local i els nous horitzons culturals que propicia

Q, i, A

Quaranta anys de *Quaderns d'Investigació d'Alaquàs*: història local i mirada global.

Un repàs personal sobre la vitalitat d'una època,
l'estudi de l'espai local i els nous horitzons culturals
que propicia

Els historiadors, a les seues investigacions, intenten despertar emocions, commoure i reflexionar sobre la vida de la gent que ha viscut al llarg del temps a un espai físic i ben delimitat. I pense que aquestes investigacions del passat tenen èxit quan repercuteixen sobre els horitzons socials i culturals actuals; quan tenim la certesa que estem construint noves realitats conceptuals.

La Història es troba al nostre voltant. Quina veritat tan òbvia! I tanmateix, aquesta afirmació, tan evident en aparença i que pot sonar ara tan familiar quan entrem al Castell Palau o quan passegem pels carrers del nucli antic de la població, no semblava que en fórem conscients abans de 1978.

Vaig arribar a l'Institut d'Alaquàs poc abans que s'iniciés el curs 1978-1979. El centre educatiu s'havia inaugurat un any abans i a ell acudien alumnes d'Alaquàs, d'Aldaia i de Xirivella. Era un dels nous professors d'Història que s'havia incorporat aquell curs. Quatre anys abans havia començat el meu treball de mestre a l'Institut de Figueres (Alt Empordà) i durant aquella experiència, tan rica per a mi, havia tingut l'oportunitat d'incorporar la història d'aquell indret a les meues classes.

Sempre he pensat que la Història té un paper educatiu rellevant per ajudar a comprendre els processos socials i el comportament de les persones al llarg del temps i he de confessar que em vaig apropar a aquesta corrent historiogràfica

quan em vaig adonar que els alumnes comprenien millor els contextos històrics quan la informació que els proporcionava partia de fets històrics locals. A més, per a un mestre com jo que donava tanta importància a la didàctica de la seua assignatura, partir de situacions i experiències locals i comarcals, també m'ajudava a motivar als alumnes. L'experiència dels primers anys de docent a Figueres em demostrà que quan a les classes comentava referències històriques que es desenvolupaven en un espai i ambient conegut pels alumnes, aquests sempre estaven més atents; i, encara que de vegades no els fera molt explícits, ensenyar a comprendre, actuar i transformar la realitat, eren els objectius que perseguia. Pensava que no hi havia res millor que l'estudi de l'espai local com escenari de l'adquisició d'aquelles competències.

Aquells primers dies de setembre de 1978 no coneixia res sobre la història d'Alaquàs; no tenia cap document sobre el poble que pogués fer servir a les classes que començarien a mitjan d'octubre. Així és que la primera tasca que em vaig proposar va ser anar a l'Ajuntament a informar-me sobre l'Arxiu Municipal, sobre les fonts històriques a consultar i sobre la bibliografia que podia llegir.

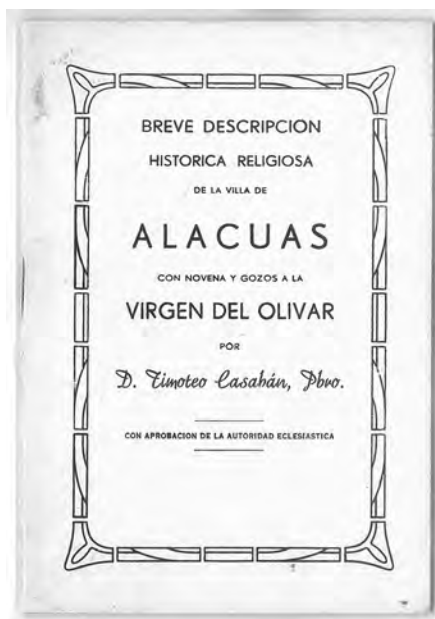
Aquella primera visita va ser una desil·lusió en l'escollir a l'amable persona que em va atendre que l'Arxiu Municipal s'havia perdut durant la Guerra Civil i que no tenien referències bibliogràfiques que parlaren del poble si no eren les entrades de les enciclopèdies i les referències d'algunes obres generals.

Alaquàs, que havia crescut al llarg del segle XX, fins esdevenir, des d'un xicotet nucli rural, una ciutat de serveis, tenia aleshores uns coneixements escassos de la seua història. Va ser don Antonio Sancho, quan li vaig preguntar pel contingut de l'Arxiu Parroquial, el que em va parlar d'un breu fullet, *Descripción histórico religiosa de la villa de Alacuás*, escrit per Timoteo Casabán, un rector del poble de principis de segle XX, que amb l'objectiu de publicar la novena i els goigs de la Mare de Déu de l'Olivar, havia escrit unes referències sobre història d'Alaquàs. Va ser el primer que vaig llegir sobre la història del poble a més d'animar-me molt quan vaig conèixer els *quinque libri* de la parròquia de l'Assumpció.

Així, quan aquell mes d'octubre s'iniciaren les classes, l'única referència bibliogràfica que tenia sobre Alaquàs era el fullet de mossèn Timoteo Casabán; encara que uns pocs mesos més tard també vaig poder llegir *El Palacio señorial de Alacuás*, que l'Acadèmia de Cultura Valenciana havia editat el 1922, gràcies a

la informació que em donà Carme Mateu, regidora de cultura del nou Ajuntament que es constituí el 1979. En síntesi, tret de la informació sobre Alacauàs que es podia trobar a diccionaris geogràfics, enciclopèdies i obres generals (Madoz, T. Llorente, Sarthou Carreres...) no se sabia molt sobre la nostra història passada. Portar, doncs, la història local d'Alacauàs a l'aula en aquells moments era impossible; no hi havia investigació prèvia i sense aquest treball de recerca no hi podia haver divulgació. I això ens presentava un problema: la impossibilitat que els alumnes durant el període de formació escolar pogueren conèixer la història pròpia i, especialment, les relacions que podríem establir entre ella i la història general.

A finals dels anys setanta, durant la transició democràtica, amb el naixement de les comunitats autònomes, augmentà l'atractiu de la història nacional i també d'aquella que tenia un àmbit més petit, la història comarcal i local. També es començava a parlar del concepte "arrelament al medi" i aquest, l'espai nacional, comarcal i local, es convertiria prompte en un gran centre d'interès.

Primers llibres editats sobre història d'Alacauàs.

Aquells anys també era freqüent en els medis universitaris reflexionar i fonamentar teòricament les noves tendències de fer història: es parlava de la història rural, de la història dels marginats, de la història de les dones, de la història de la gent que no tenia història... Des de la meua perspectiva de mestre que volia documentar als seus alumnes de secundària els processos històrics que estudiàvem a l'aula, encara que en aquells moments vaig llegir molt sobre aquests temes, vaig decidir no entrar en el debat sobre quina història local calia fer; simplement m'uniria a qualsevol persona que volgués treballar per buscar documents per fer aquest tipus d'història i aprendria de tots. Ben aviat la utilització de documents d'arxiu, originals i d'àmbit local o comarcal, es va convertir en un model didàctic molt apreciat per aquells professors com jo, que veníem d'entorns rurals. Els nostres pares i avis eren o havien sigut llauradors i encara, sense adonar-se'n massa, es parlava a la vora del foc de models contractuals que tenien un origen feudal; com també tenien aquesta procedència moltes normes jurídiques, tradicions socials i comportaments econòmics, que es podien escodrinyar als nostres pobles als anys seixanta del segle XX.

Molts professors d'aquells moments consideràvem que llegir als alumnes un contracte d'arrendament, mostrar una llibreta d'un arrendatari on l'amo de la terra havia deixat constància del pagament fet el dia de Sant Joan; o contar el costum de portar dues gallines al senyoret el dia de Sant Tomàs (la meua mare encara em parlava)..., podien ajudar a comprendre millor certs processos històrics que els temes generals del currículum oficial que la llei Villar Palasí havia introduït a les nostres aules el 1970. A més, també pensava que ensenyar l'assignatura d'Història, a partir de situacions i exemples locals, podia ajudar a integrar millor els alumnes en la localitat en la qual vivíem. Aquell mes d'octubre de 1978, la major part dels estudiants que acudien a l'Institut d'Ensenyament Mitjà d'Alaquàs, com ho vaig poder comprovar a través d'una enquesta que els vaig passar els primers dies de classe, se sentien veïns dels pobles dels seus pares i no del lloc on havien nascut i vivien. El plantejament professional, didàctic, i fins i tot, sentimental, que jo em feia era evident: la història local, a més d'ajudar a comprendre els fets generals que estudiàvem, podia ajudar també a integrar millor als escolars en el seu poble; encara que també he de confessar que en introduir la història local en les classes, a més de motivar-los, també buscava sorprendre'ls.

Era important, doncs, escorcollar, buscar documents per estudiar-los i fer-los servir a les classes. Tots escoltàvem dir que calia arrelar la Història i la Geografia al medi i que, per poder-ho fer, era necessària la recerca local; solament aquesta investigació podia portar a l'aula la història dels llauradors, dels artesans, de les dones, de les tradicions culturals, de la gent del poble, del poble menut o sense història, com deien alguns historiadors francesos. Calia fer comprendre que la vida d'aquesta gent era tan important com la dels personatges dels llibres escolars que protagonitzaven la vida política, econòmica o social. Parlar de problemes reals de la gent, dels treballs per sobreviure, de les relacions familiars en una petita comunitat..., era una nova manera d'estudiar la nostra matèria, almenys així ho pensava jo en aquells moments.

Prompte, alguns professors que estàvem d'acord en aquesta forma de tractar l'assignatura d'Història, ens unírem. En el fons, quan ho mire ara amb certa perspectiva, pense que aquesta voluntat per treballar la història local coincidia, a finals dels anys setanta i inicis dels vuitanta, amb un desplaçament de la investigació dels professionals de la història cap a la història de la població i la història social que, sens dubte, permetia nous enfocaments historiogràfics. Evidentment, aquests nous models canviaven l'estudi d'aquells altres, polítics i militars, que protagonitzaven encara l'educació secundària.

Aquella voluntat d'estudiar la història local era una acció plural on es defensava des de la protecció del patrimoni fins a l'estudi del medi ambient passant també, per citar un exemple, sobre com s'articulava el poder en una petita vila de l'Horta. Quasi era una història militant i reivindicativa... Els que pensàvem d'aquesta forma parlàvem d'un enfocament metodològic que descansava en l'estudi de la vida quotidiana; en l'estudi del comportament social i cultural de les persones..., i que defugia de la Història explicada solament des del punt de vista polític; era, per altra part, el que molts havíem escoltat a la Facultat d'Història de València de les veus de professors com Joan Reglà (1917-1973) o Emili Giralt (1927-2008). Una classe d'Història, o de Geografia, no s'havia de desenvolupar sense fer referència a documents reals, i si era possible calia fer servir dades de la mateixa localitat on s'impartien les classes. I això s'havia de fer per reflexionar sobre informació real, que ajudés a interpretar, reflexionar i comprendre el moment, la situació que es representava.

És cert que la història local suscitava per aquells temps molts prejudicis en alguns ambients acadèmics..., però també és cert que aquesta visió era recolzada per altres professors que treballaven als mateixos ambients i que el que reclamaven és que es fes una «bona història local», reivindicant l'estudi de documents originals, les bones transcripcions, les interpretacions intel·ligents. Si allò es feia bé, pensaven, es demostraria les grans possibilitats d'aquesta manera de fer història.

Era necessari, doncs, guanyar aquest espai d'estudi, el lloc vital de les expectatives i sentiments de les persones; després calia inserir-lo en un espai més ample, regional i nacional. Estàvem segurs de trobar una mirada distinta del passat, més plural, més vital; més personal també. Calia reflexionar sobre els mètodes de recerca; també treballar en sintonia amb els moviments reivindicatius de caràcter educatiu, didàctic, lingüístic, comarcal i nacional.

Era important, per tant, buscar documents i preparar una bona quantitat de qüestions que ajudaren a l'alumnat a pensar i analitzar el que es deia a les classes d'Història. Aquells documents ajudarien a comprendre els fets històrics i la realitat que vivien. També facilitarien la curiositat i l'interès pel seu país, per la seua gent; i somiàvem que, probablement, més endavant voldrien investigar i estudiar la seua pròpia realitat i, de ben segur, lluitaríem per millorar-la.

Proposar als alumnes fer alguns treballs de recerca; ensenyar-los a buscar informació i aplicar l'esperit crític era l'objectiu més important d'aquesta activitat. Era també una manera de fer que l'alumnat, a partir d'aquestes petites incursions en la història de la seua localitat, s'acostumaren a relacionar els fets polítics, econòmics i socials més generals amb el mateix entorn, amb la seua pròpia gent. Aquest objectiu, a mi i a altres professors, ens feia pensar en el gran paper que la història local podia tenir en l'educació dels nostres alumnes. Identitat, convivència, compromís eren valors que associàvem a aquella recerca.

Va ser al professor Fontana (1931-2018) al que un dia li vaig escoltar dir que necessitàvem una història policèntrica i que aquesta no la tindríem sense fer una més rica història local. Aquella declaració em va obrir moltes il·lusions professionals i moltes possibilitats didàctiques. Però és clar, el coneixement del passat no és un fet immediat; la història és un camp on no cap la intuïció, només la investigació. El temps històric remet a un llarg passat de generacions

de persones que ens han precedit i al coneixement de les quals no podem accedir si no és per la indagació, l'estudi i la reflexió. I això, la investigació i el coneixement que es fonamenta en ella, significava participar en una aventura intel·lectual que necessitava molta gent, d'un equip de persones que dedicaren temps a investigar, a escriure, a buscar informació, a difondre-la. Era necessari un equip que estiguera disposat a treballar amb il·lusió i a llarg termini.

Amb la perspectiva que ens dona el temps passat, puc dir que *Quaderns* és producte d'aquestes reflexions que ens fèiem moltes persones aquells anys..., però també d'uns moments històrics singulars: el temps que va entre 1976 i 1992 va ser de gran activisme i interès per la investigació històrica. El període de la Transició Democràtica; les primeres eleccions democràtiques (1977), l'aprovació de la Constitució (1978); les eleccions municipals (1979); els primers pactes autonòmics (1981), el naixement de la nostra autonomia (1982), l'aprovació de la Llei d'Ús i Ensenyament del Valencià (1983), l'entrada d'Espanya en la Unió Europea (1986) i també la preparació i entrada en vigor d'una nova Reforma educativa (1992) va fer viure un temps d'activisme cívic on el passat «segrestat» del nostre país va adquirir un protagonisme essencial. Va ser un moment d'entusiasme i compromís investigador; també educatiu i didàctic amb el desenvolupament dels Moviments de Renovació Pedagògica, les Escoles d'Estiu i els Centres de Professors.

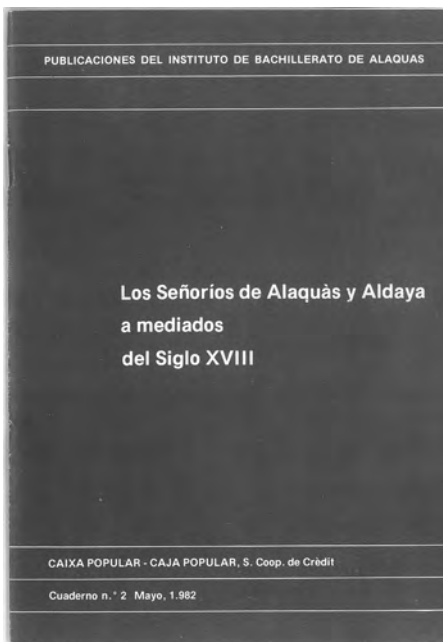
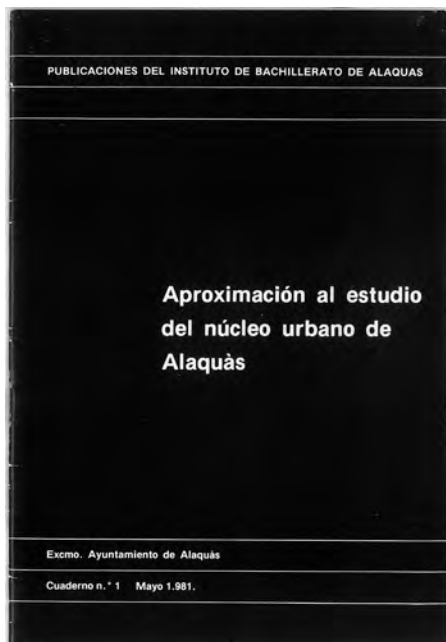
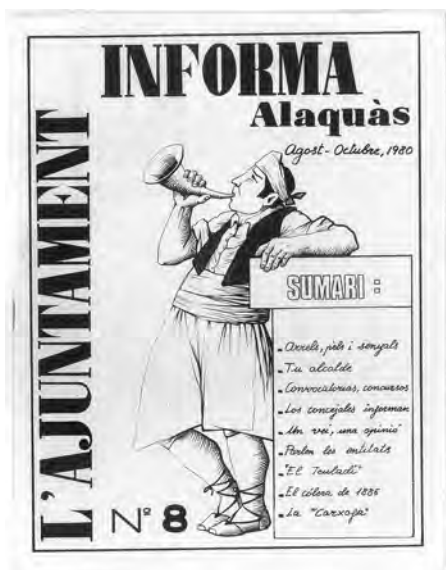
Aleshores, tenint en el punt de mira la didàctica de la història i els estudis locals, moltes persones ens apropiàrem als arxius parroquials, municipals, senyorials..., per redescobrir la història del nostre «espai viscut» i poder-la mostrar als alumnes intentant passar lleugerament dels prejudicis i disputes historiogràfiques sobre quin tipus d'història local calia fer. Crec, modestament, que en allò que respecta als amics de recerca i a les publicacions que podíem fer, l'elecció era fàcil: cabrien totes les persones que volgueren investigar sobre la localitat: alumnes, professors de l'Institut, estudiosos locals, professors d'Universitat, doctorands... El fet més important era aconseguir la participació, començar a investigar.

Els treballs inicials de recerca començaren aviat. He de dir que gràcies a la col·laboració i facilitats que ens donaren els mossens d'Alaquàs, Aldaia i Xirivella, els alumnes de COU d'aquells dos primers cursos 78-79 i 79-80 ja entraren als arxius parroquials de les tres ciutats. Mai agrairé prou les facilitats que ens donaren don Antonio Sancho i don Miguel Cataluña, en el

cas d'Alaquàs; don Antonio Varela, en el cas d'Aldaia; i don Salvador Villalba i la seua família, a Xirivella, per permetre no solament la consulta dels llibres parroquials sinó també els consells que ens donaren. Així, els alumnes de COU d'aquells dos primers cursos 78-79 i 79-80 ja feren les primeres recerques en els arxius parroquials d'Alaquàs, Aldaia i Xirivella; i prompte publicaren el que per a ells va ser el seu primer article: «La mortalidad en Aldaya entre 1832 y 1845» (Rosa Esteso, Victòria Esteso, Federico Martínez, J. Manuel Nuño, J Pasqual Perelló) a la revista *Aula de Cultura de Aldaya*; o «La evolución de la población de Alaquàs durante el siglo XIX» (M. Galera, J. Galindo y Jesús Rodríguez) citat a *Publicaciones del Instituto de Bachillerato de Alaquàs*, 1981. També a aquell mateix curs aparegué a la *Revista de Xirivella* (1979) l'article: «Xirivella, aportación al estudio ecológico de un municipio de la Huerta Sur» (María Carmen Ferrando i Rosa Maria Montes) estudi dirigit per la professora Maria Jesús Caballer.

Les eleccions municipals que se celebraren el 3 d'abril de 1979 vingueren a portar una glopada d'aire fresc a la vida municipal. I molt aviat la publicació *l'Ajuntament Informa*, a través de la invitació de Carme Mateu, regidora de cultura, donà la possibilitat de publicar els primers articles d'història local. Van ser els números 8 (agost-octubre) i 9 (novembre-desembre de 1980) on Maria Jesús Caballer i jo publicàrem «El còlera de 1885»; també va ser a aquesta publicació municipal que va nàixer l'any 1979 on vaig llegir per primera vegada fragments del llibre *El Palacio señorial de Alaquàs*, de Manuel Cortina i Vicente Ferrán. I també a la mateixa publicació es publicaven els escrits de Josep Baltasar Escrivà sobre biografies locals.

Mentre, a l'Institut de Batxillerat d'Alaquàs, aprofitant l'intercanvi que el curs 1979-1980 organitzà la professora, i aleshores directora de l'Institut, María José Carrión, amb el centre educatiu CES Camprà d'Aix-en-Provence, vàrem editar el primer número de *Publicaciones del Instituto de Bachillerato de Alaquàs*, un intent esperançador d'editar temes d'història i geografia local amb finalitat pedagògica. Aquell primer quadern, «Aproximación al estudio del núcleo urbano de Alaquàs» (maig 1981), amb un text signat per Maria Jesús Caballer i per mi mateix va ser editat per l'Ajuntament d'Alaquàs, just abans que arribaren els alumnes francesos al nostre poble. Aquell fascicle va tenir continuïtat un any més tard quan es publicà el segon número que tractava sobre «Los señoríos de Alaquàs i Aldaia según el manuscrito C-20 de la Real Academia de la Historia»,

aquesta vegada publicat amb la subvenció de Caixa Popular. Aquests dos treballs són també els antecedents d'altres articles sobre onomàstica local que ben aviat es començaren a publicar a la revista de festes del poble.

D'aquells records sobre les primeres recerques d'història local i les primeres persones que vaig conèixer al poble vull destacar un encontre important per a mi des del punt de vista personal: el mes de novembre de 1980 vaig rebre a l'Institut la visita de Pepe Soriano; aleshores jo era cap d'estudis del centre i he de dir que no ens coneixíem; va venir, segons em va dir, perquè una persona coneguda per ell li havia contat que jo parlava d'història d'Alaquàs a les meues classes. Solament volia conèixer-me. El vaig fer passar, parlàrem una bona estona sobre educació, cultura, revistes, informació i especialment d'Alaquàs..., i he de dir que quan Pepe se'n va anar jo era ja clavarí de les festes de la Mare de Déu de l'Olivar per a l'any 1981, celebració que havia conegut al llarg de l'entrançable conversa amb ell.

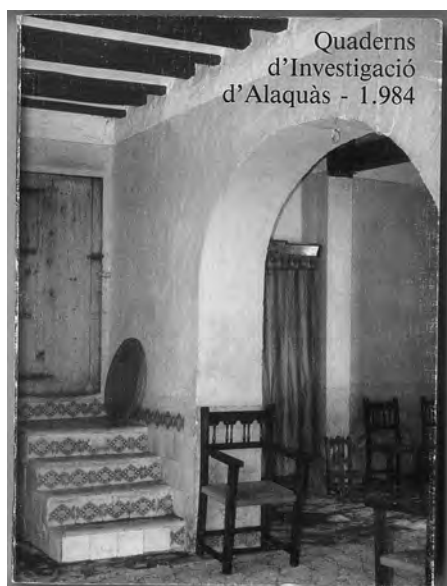
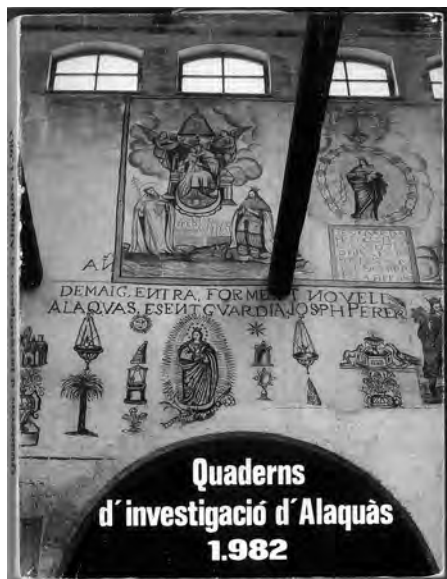
Aquella invitació, que per altra part he tingut la sort de revivre-la amb la mateixa persona i altres amics que al llarg dels anys he conegut, em mostrarà l'hospitalitat de la gent d'Alaquàs. Per a mi va ser molt important.

Pepe Soriano em va introduir en el cercle amigable dels clavaris d'aquell any, però també les setmanes següents, em va presentar a altres persones, com Paco Pons, Elvira Garcia, Quico Moret, Ramon Portalés..., persones que el temps no ha fet més que augmentar la meua estima per elles. Va ser també en el transcurs d'aquella clavaria, quan Pepe m'explicà com es cobrien els costos de la festa a la Mare de Déu; aleshores li vaig parlar sobre la possibilitat d'editar un llibre d'investigació local, que podria ser escrit amb el concurs de col·laboradors de la localitat i on també podríem comptar amb professors i exalumnes de l'Institut. L'edició d'aquest llibre se subvencionaria a partir de les aportacions de les institucions del poble que volgueren participar; i després, una vegada publicat el llibre es vendria a un preu molt assequible. Els diners que es tragueren de la venda es podrien utilitzar en la festa de la Mare de Déu. Una vegada aprovada la idea pels clavaris (José Martínez, Francesc Aguilar, Francesc Cervera, José Garcia, Manuel Guasp, Manuel Marco, Querubín Martínez, Tomàs Martínez, Jesús Palop, Jerónimo Pons, Ramon Portalés, Luis Valero, Pepe Soriano i jo mateix), ens dedicàrem a explicar el projecte editorial a les persones que podrien col·laborar (José Esteve, Antonio Sancho, Baltasar Escrivà, Francesc Garcia,

Maria Jesús Caballer, Emilio Tortosa, Inmaculada Cervera, Vicente Peris...). Els clavaris treballaren de ferm per demanar les ajudes econòmiques als partits polítics i institucions del poble; i, així, vint associacions acolliren la idea amb molta il·lusió. Al cap d'uns mesos, com a fruit d'aquella solidaritat social i intel·lectual, com una obra col·lectiva, va eixir el primer volum de *Quaderns d'Investigació d'Alaquàs*. El nom me'l varen suggerir dues publicacions que coneixia: *Quaderns de Pego* (1976) i *Quaderns de Cultura de Sueca* (1980), encara que al substantiu 'Quaderns' li vàrem afegir 'd'Investigació' perquè l'objectiu fonamental que es buscava era propiciar la recerca sobre Alaquàs. No obstant això, he de dir que el model «intel·lectual» que ens va servir per definir la publicació procedia dels *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, institució de la qual era soci i que el mateix any, 1981, aportaria els seus estatuts per a la fundació de l'Institut d'Estudis Comarcals de l'Horta-Sud (IDECO), del que un bon grup de gent de la comarca començarem a parlar-ne al llarg d'aquell mateix any.

Així, doncs, gràcies a la generositat de les relacions personals, els darrers dies de l'any 1980 ens posàrem a treballar en els continguts dels primers *Quaderns* que, per cert, el primer any encara es va titular *Cuadernos de Investigación de Alaquàs*. El segon volum, en canvi, gràcies a les opinions de Quico i Baltasar, clavaris del Crist, i abans de que s'aprovara la Llei d'Ús i Ensenyament del Valencià (1983) el nostre llibre passà a nomenar-se definitivament *Quaderns d'Investigació d'Alaquàs*. Aquest segon any el «model» econòmic per editar el llibre es va repetir i també l'experiència de l'autoria compromesa. És a partir de 1983 quan *Quaderns* pot comptar amb una subvenció més elevada per part de l'Ajuntament d'Alaquàs que quasi arribava per costejar el cinquanta per cent de la impressió; l'altra part començà a pagar-se amb la venda dels exemplars, ja que moltes persones havien decidit col·leccionar *Quaderns*. El tiratge, fins a la crisi econòmica iniciada el 2008, no va canviar: mil exemplars.

La subvenció de l'Ajuntament permetia vendre el llibre per baix del seu cost, a un preu molt assequible. I, així, comptant amb una publicació anual, prompte s'uniren al projecte editorial persones del poble i de fora interessades a investigar sobre la història d'Alaquàs; entre ells, alumnes que havien estudiat a l'Institut i centres educatius de la localitat (María Teresa Ferrando, María Teresa Planells, Jesús Párraga, María José de la Virgen...); professors (Teresa Pérez, María Jesús Caballer, Carme Macián, Enric Juan...) i persones d'Alaquàs interessades a estudiar els seus arrels (José Esteve, José Ramón Sanchis, Paco Pons, Virgilio

Besó, Josep Miquel Lerma, Vicent Andrés, Antoni Monzó, Empar Forment, Pepe Soriano...).

Així, *Quaderns* naixia com un intent de recuperar la memòria històrica d'Alaquàs i, al mateix temps, amb un desig de crear la consciència local de pertinença en un poble on als darrers anys moltes persones havien arribat procedents d'altres llocs de l'Estat i era important que sentiren aquesta terra com la seua. Els col·laboradors eren persones que de forma altruista començaren a aportar els fruits de la seua investigació, de la seua memòria o de les seues habilitats per vendre els exemplars que s'imprimien. Tots, fins i tot els lectors, acceptaren un projecte interessant: la publicació anual d'un llibre d'història local.

Mestres, exalumnes dels centres educatius, investigadors, clavaris, membres del primer ajuntament democràtic i altres persones del poble començarem a treballar: reivindicàvem els estudis locals; volíem conèixer la realitat de la ciutat, investigar la seua evolució al llarg del temps; volíem fer el que estigués en les nostres mans per salvar el patrimoni... Era necessari investigar sobre el que formava part d'eixa memòria col·lectiva: documents escrits, tradicions orals, fotografies..., per reivindicar la vida de la nostra gent en un espai concret, el d'Alaquàs. Volíem aproximar-nos a la història realment viscuda, amb protagonistes de carn i ossos que tenien anhels, que lluitaven per sobreviure, que tenien arrels. Perquè, com diu Joan Fuster (1922-1992), som el que ara som perquè abans vam ser el que fórem. La història local, la nostra història, encara ara ho pensem, ens havia d'ajudar a aclarir-ho.

El mes de setembre de 1981, a l'inici de les festes de la Mare de Déu de l'Olivar, al primer pis de l'Ateneu, a la plaça de la Constitució, es presentà el primer volum de *Quaderns d'Investigació d'Alaquàs*. Des d'aquell any, el primer dissabte de les festes, fidel al seu compromís, *Quaderns* ha anat aportant la mirada històrica necessària en tot grup humà. Al llarg de quaranta anys, aquesta mirada s'ha anat convertint en una extraordinària pel·lícula de colors cada vegada més nítids. Sabem activitats, comportaments, formes de vida, economia, costums, tradicions, problemes..., de les persones que han viscut a Alaquàs des de fa més de cinc-cents anys. També hem recuperat per sempre, gràcies a les imatges i fotografies, les cares de molta gent del poble i estem ajudant també a recuperar les veus de les persones gràcies als enregistraments que hem fet per donar a conèixer les biografies i les opinions dels nostres majors. Hem publicat

estudis sobre les relacions entre els senyors del poble i els vilatans; sobre les dues comunitats, cristiana i musulmana que convisqueren durant segles a Alaquàs; sabem quina era la fisonomia de la nostra vila al llarg dels segles; hem establert relacions entre la història general i la història local; coneixem personatges d'àmbit europeu; hem donat compte dels grans canvis estructurals produïts al poble; i hem pogut «reviure» aquests canvis... Al llarg de quaranta anys *Quaderns* ha portat endavant una gran tasca d'investigació que ens ha apropat el passat i ens ha permès l'anàlisi del present i també ens ha donat a conèixer una copiosa bibliografia de 332 estudis i més de 3300 fotografies fruit de l'acurat treball de més de 140 investigadors i investigadores que mereixen el reconeixement de tots.

L'índex temàtic dels estudis publicats en més de deu mil pàgines és molt ample encara que el podríem resumir en les següents entrades: Administració; Art; Biografies; Cooperativisme; Cultura: música, tradicions, literatura, teatre, còmic...; Catàstrofes i Epidèmies; Demografia; Descripció Geogràfica; Documents; Economia: tallers i indústria; Educació; Espais simbòlics; Etnologia; Imatges; Institucions; Medicina; Minories; Món agrari; Oficis; Ollers; Onomàstica; Organització social, política, jurídica; Patrimoni: edificis i urbanisme; Religió; Senyoriu; Sociabilitat: famílies, rituals, festes, tradicions, jocs...

Així, quan mirem des de la perspectiva d'aquests quaranta anys ininterromputs de fer història local podem dir que hem procurat donar rellevància als estudis sobre les activitats, els comportaments, les formes de vida, les tradicions, les creacions artístiques i l'organització i els problemes de les persones d'Alaquàs..., i hem posat sempre en relació aquestes experiències amb sistemes de valor i situacions sociopolítiques més amples tant en el que respecta a l'espai com al temps.

Al llarg dels anys, els 332 estudis ens han donat visions plurals i també ens han permès adonar-nos de les grans possibilitats de la història local aportant-nos la mirada històrica necessària en tot grup humà. Ens han mostrat el quefer i els sentiments de dones i homes que viuen en diferents moments. I anima veure que aquesta mirada s'ha anat convertint en una narració sobre la sensibilitat i els subjectes històrics; els sentiments personals i els interessos intel·lectuals; les reflexions artístiques i la valoració científica; les representacions culturals i el compromís cívic..., i que, amb les múltiples reflexions, sempre podem estimar

el treball, els sentiments de la gent, els seus interessos i creacions, el seu paper en els processos històrics.

Al nostre poble, fa quaranta anys, a través de *Quaderns d'Investigació*, s'inicià una llavor de recerca callada i rigorosa per donar a conèixer les relacions de les persones que vivien al poble, la seua forma de viure i sentir i, com recomanava Marc Bloc (1886-1944), els seus problemes... I a poc a poc, amb el pas del temps, aquestes investigacions han possibilitat el naixement de noves recreacions culturals que, n'estic convençut, ajuden a fer veure que els investigadors de la història local hi participen en una empresa comú que té com a objectiu entre altres coses sostenir l'esperança d'un futur cultural que es construeix cada dia.

Gràcies a la gran aventura col·lectiva de la investigació i de la creació posterior han estat molt variats els estudis que han servit per il·luminar la recuperació del Castell o la celebració d'unes *Festes per la Història*; però també per ajudar a desenvolupar als darrers anys manifestacions literàries, artístiques i socials que han donat llum a obres de teatre com *Destí de malaurança*; llibres de contes com *Rondalles i llegendes del Castell d'Alaquàs*; novel·les històriques com *Los baños del callejón*, *El violín roto*, *La fulla de Malva* o *Los hijos de Abraham*; recreacions poètiques com l'*Acadèmia dels Nocturns*; pel·lícules

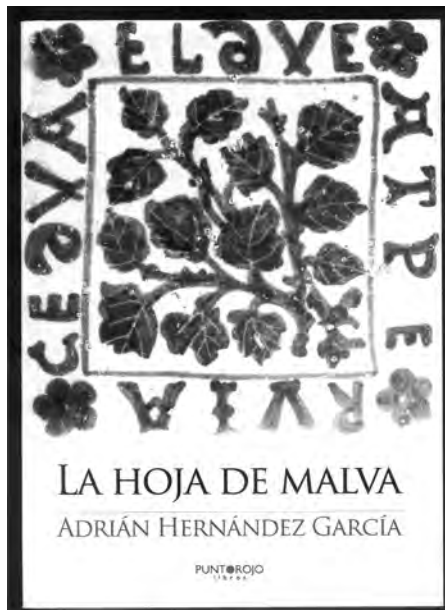
El Cant de la Carxofa.

Els gegants del poble amb un xiquet.

i documentals com *Captives* i *Memòries del campament de presoneres d'Alaquàs*; itineraris històrics i culturals, com *Nit de llegendes* o *Nit d'ànimes*, dirigits per Via Heràclia i dramatitzats per Origami o Carabau teatre, o simfonies musicals amb argument històric com *La Fulla del Malva*, o cançons populars com *El meu poble té un Castell* o l'aveïnament a la ciutat italiana de Cremona; o hem pogut destacar la llavor científica de persones que avui donen nom als nostres centres educatius com *Faustí Barberà* o documentar tradicions culturals com *El Cant de la Carxofa* que ens permeten sol·licitar la seua declaració com Bé d'Interès Cultural. La presentació fa uns mesos, durant els actes de celebració del Centenari, de la rosa batejada amb el nom de *Castell d'Alaquàs* o l'exhibició dels dos primers gegants del poble, *Carmesina i Sotil*, figures al·legòriques que fan les delícies dels més menuts i que arrepleguen la història i la tradició del nostre poble amb personatges que representen als humils, són també una manifestació imaginativa de la unió de la investigació agrària, la història local i la cultura popular.

Unes manifestacions culturals d'aquestes característiques no es decreten. Són necessàries institucions com l'Ajuntament d'Alaquàs i molts divulgadors que des de blogs, pàgines web, xarxes socials, l'edició de monografies o a través de *Quaderns* han donat a conèixer les microhistòries i recreacions del nostre passat; on destaquen també la publicació des de fa anys de desenes d'articles al diari *Levante*, amb el paper destacat de Laura Sena, Rafael Roca, Adrià Hernández, Pau Sarrió..., o a la revista *Saó*, dirigida per Vicent Boscà, també col·laborador de *Quaderns* i de tantes i tantes admirables iniciatives locals i comarcals; o la celebració de seminaris com el que sobre *Aproximacions de context al Castell-Palau d'Alaquàs* (2018) o *Moriscos i agermanats* (2019) hem organitzat amb la Universitat de València...; o tallers d'història local com el que al llarg del darrer any s'ha organitzat sobre *La gent d'Alaquàs al llarg del temps...*, o la senyalística històrica i mediambiental que ja està instal·lada als carrers i edificis del poble gràcies a la voluntat de l'Ajuntament i al treball dels investigadors. Totes aquestes activitats i algunes més, que farien molt llarga la relació, donen suport a una forma característica de fer història local, que com deia Elvira García, alcaldessa durant els actes de celebració del Centenari (2018-2019), han ampliat els nostres horitzons culturals i d'investigació amb creacions literàries, musicals, artístiques, ecològiques..., i que ens fa estar d'acord amb aquell consell que León Tolstoi (1828-1910) li donava a un jove escriptor: «descriu bé, coneix el teu poble i seràs universal».

Obres de teatre, novel·les històriques, documentals, seminaris de recerca..., donen suport a la història local.

Quaderns d'Investigació d'Alaquàs no va ser, en el moment de la seua aparició (1981) una illa. La transició democràtica va propiciar un dinamisme cultural que aviat es concretà en un nombre extraordinari de monografies, de revistes d'investigació i en la multiplicació de trobades entre investigadors.

La nostra publicació es va unir a altres institucions i iniciatives com *Quaderns de Pego* (1976); *Papers de Benissa* (1979); *Quaderns de Cultura de Sueca* (1980); *Organització cultural de Catarroja* (1980); *Assemblea d'Història de la Ribera* (1981), *Congrés d'Història de l'Horta-Albufera* (1981), *Papers de la Costera* (1981), *Annals de l'Institut d'Estudis Comarcals de l'Horta-Sud* (1982), *Guaita o L'Ullal*, del CEIC Alfons el Vell (1982), *Torrens* (1982), *Estudis Castellonencs* (1983), *Afers* (1984); *La Riba, fulls de cultura de Catarroja* (1984), *Col·lecció Josep Gorbés* (1985); *Al-Gezira* (1985); *Al maig, estudis i documents* (1985), *Alba, revista d'estudis comarcals de la Vall d'Albaida* (1986); *Col·lecció Al-Baquassani d'estudis sobre Picassent* (1988) i altres publicacions locals i comarcals.

Durant aquells moments inicials dels anys vuitanta grups entusiastes d'investigadors es dedicaren a estudiar la història local o nacional amb ànims d'analitzar i reflexionar sobre la nova situació política. I la comarca de l'Horta-Sud entre 1980 i els primers anys noranta demostrà una gran vitalitat. A la relació de publicacions s'uniren convocatòries de premis d'investigació històrica com el Premi de l'Ajuntament de Benetússer (1976), el premi «Ramon Muntaner», de Xirivella (1980), que, amb Maria Jesús Caballer, vaig tenir l'honor de guanyar en la seua primera convocatòria; el premi *Estudis Locals* de Picassent (1980); els premis *Vila de Catarroja* (1980); el premi *Vila de Massanassa*, els *Pelegrí Llorens i Raga*, també de Catarroja (1981)... En molts pobles al llarg dels següents anys aparegueren llibres i publicacions de temàtica històrica local (Benetússer, Picassent, Paiporta, Picanya, Sedaví, Alcàsser, Alfafar, Quart de Poblet, Aldaia, Manises, Torrent, a més d'Alaquàs...), amb un record especial per *Història bàsica de Torrent*, (José Manuel Iborra, 1982), un dels primers llibres sobre història local que es va escriure pensant en els escolars. Als inicis dels anys vuitanta hi havia molta gent treballant i les persones que varen viure aquell esclat d'investigació, expressió meravellosa de la normalització cultural, podíem investigar mirant un futur que ens encisava.

A Alaquàs, l'aparició de *Quaderns* marcava una tendència divulgadora que es veia complementada uns mesos més tard quan al primer volum dels *Annals* de l'IDECO es publicava «l'Índex de l'Arxiu Parroquial de l'Assumpció d'Alaquàs»,

informació fonamental per als estudiosos que volgueren treballar la demografia del poble. La informació local es multiplicava: el primer de maig de 1982, don Antonio Sancho, el senyor Juan Alabau, don Manuel Ureña i jo mateix, publicàvem al diari *Levante* articles sobre el nostre poble; el meu tractava sobre la fundació del convent de Sant Francesc de Paula a partir dels documents descoberts a l'Arxiu del Regne; i uns pocs mesos més tard, a l'hivern de 1982, organitzat pels Moros i Cristians Perolers, associació amb objectius culturals encomiables, celebràvem el *IV Centenari de la construcció del Castell*. Amb motiu d'aquella commemoració, el mes de desembre de 1982, s'edità un fullet, en el qual, al costat de la relació d'actes a celebrar, es feia una descripció d'Alaquàs al segle XVI. Aquella celebració, com altres manifestacions que es feren per aquells anys, buscaven reivindicar la propietat del Castell per part de la ciutadania; havíem començat a reivindicar la propietat sentimental; era el primer pas per tal d'arribar a recuperar definitivament l'edifici per al poble; en aquells primers actes no ens va preocupar si el Castell s'havia construït a principi del segle XVI o més tard. El més important era la data de 1582, data de finalització del Castell segons l'obra *El Palacio señorial de Alacuás*. Hi érem a l'any 1982, no en sabíem molt encara..., però aquella data ens venia molt bé per la reivindicació. Quan pense en aquells dies sempre hi veig el treball de Paco Pons o de Joan Vila, al costat d'un bon grup d'alaquasers i alaquaseres.

Quatre mesos més tard, a la primavera de 1983, Carme Mateu i Albert Taberner feren una proposta per reimprimir aquell llibre de l'arquitecte Cortina i el senyor Vicente Ferrán. *El Palacio señorial de Alacuás* havia estat publicat el 1922 per l'Acadèmia Valenciana; aleshores, per suggeriment de Carme Mateu, regidora de cultura, vaig anar a parlar amb el professor Julián San Valero, en aquell moment president de l'Acadèmia de Cultura Valenciana que molt amable ens va autoritzar a fer aquella edició que ell mateix va prologar. A més, el llibre va comptar amb un article signat per Albert Taberner i Carme Mateu. Per la meua part, uns mesos abans (octubre de 1982) la corporació municipal m'havia fet l'honor de nomenar-me cronista de la ciutat i em vaig atrevir a escriure unes pàgines a manera d'introducció històrica sobre «Alaquàs al moment de la construcció del seu Castell».

Les bones notícies sobre l'edició d'estudis sobre Alaquàs es succeïen: Lola Alfonso, antiga alumna de l'Institut, encara cursant la llicenciatura d'Història, ens feia sentir a tots molt orgullosos quan el 1983 publicava el «Castillo-Palacio de

**PROGRAMA D'ACTES COMMEMORATIUS
DEL IV.^{ART} CENTENARI DEL CASTELL
D'ALAUÀS. DESEMBRE 1982**

Organitza: MOROS I CRISTIANS.

**Patrocina: DIPUTACIÓ PROVINCIAL, CONCELLE-
RIA DE CULTURA I AJUNTAMENT D'ALAUÀS.**

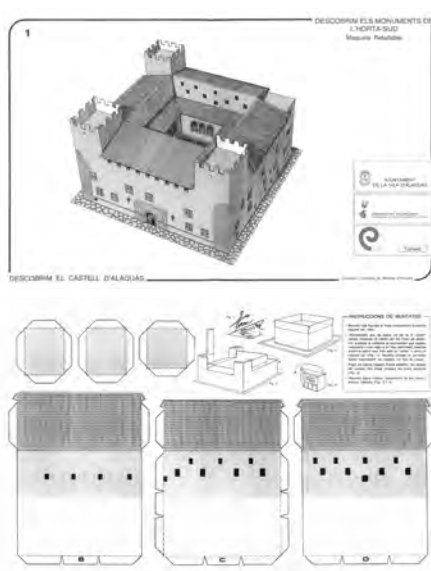
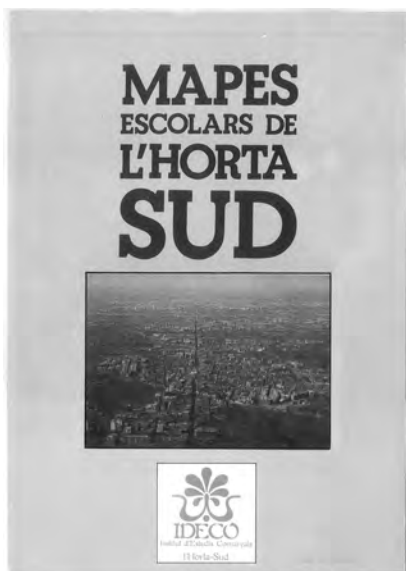
COL·LABOREN:

**CAIXA D'ESTALVIS DE TORRENT. CAIXA D'ESTALVIS DE
VALENCIA. CAIXA POPULAR. BANC DE SANTANDER.
BANKINTER. BANESTO. BANC DE VALENCIA. UNIÓN ALA-
CUASENSE MUSICAL. ATENEU CULTURAL I ESPORTIU.
CAMARA LOCAL AGRARIA. AGRUPACIÓ EMPRESAR-
RIOS. ESCOLA PROFESSIONAL "LA FLORIDA. MANCO-
MUNITAT DE L'HORTA SUD.**

los Aguilar o de las Cuatro Torres» en el *Catálogo de Monumentos y Conjuntos de la Comunidad Valenciana*. El mes de setembre d'aquell any *Quaderns* complia el tercer aniversari dedicant el llibre a Albert Taberner i Carme Mateu i consolidant el perfil dels estudiosos que publicaran al llarg dels anys: exalumnes, professors de les institucions educatives i els investigadors locals i comarcals. Mentre, els membres del primer consell de redacció (Baltasar Escrivá, Josep Esteve, Francesc Garcia, Enric Juan, Ximo Llorens, Antonio Sancho i Josep Maria Soriano) pensàvem que caminàvem pel bon camí per consolidar el model de treball que havíem iniciat.

La il·lusió ens feia avançar i ens animàvem pensant que allò era imparable... El 26 d'octubre de 1984, Vicent Boscà, publicava un article a *7 dies de la Comarca* contant que el mes anterior havíem descobert vint-i-tres caixes de documents encara no inventariats de la casa Senyorial d'Alaquàs a l'Arxiu del Regne de València i que ben aviat aquell material es convertiria en la font documental més important per treballar la història d'Alaquàs.

A més, noves iniciatives se sumaven al projecte d'investigació i difusió de la informació aconseguida; el mes de gener de 1984 naixia a Alaquàs *L'Associació de Renovació Pedagògica de l'Horta-Sud* amb la finalitat de ser un instrument per a la formació del professorat de la localitat i de la comarca però sobretot per poder comptar amb un excel·lent grup de mestres la missió dels quals era adaptar les investigacions que es publicaren a les monografies de recerca local a recursos didàctics per treballar a l'escola. Aquesta associació de la qual formaran part molts professors d'Alaquàs (Elvira Garcia, Montse Tomás, Joan Vila, Presen Sena, Vicent Boscà, Amparo Alabau, Enric Juan, María Jesús Caballer, Paco Pons, Luis Martínez...) dirigirà els seus esforços a proporcionar la mirada didàctica sobre Alaquàs. I un poc més tard, l'any 1985, aquesta associació, integrada en l'DECO, aportarà una manera singular de treballar els pobles de l'Horta-Sud a través del treball intel·ligent de desenes de professors que s'hi integraran en grups de treball de recerca d'història local i que s'hi inscriuran al Centre de Professors de Torrent (1985). Uns mesos abans, va ser precisament l'Associació de Renovació Pedagògica la que va omplir el saló d'actes de l'Institut de Batxillerat d'Alaquàs amb desenes de professors quan el director general d'Universitats, Joan Romero, presentà el 7 de febrer de 1985 el que havia de ser un dels grans projectes educatius d'aquella legislatura, els Centres de Professors, un dels quals es fundaria a Torrent, on és de justícia destacar, a més dels membres de l'Associació de Renovació Pedagògica, l'excel·lent

Materials didàctics de l'Associació de Renovació Pedagògica de l'Horta-Sud.

treball de l'alcalde d'aquella població, Jesús Ros; del regidor Benjamín Falces i de Joan Tamarit, que tant feren per la consolidació del projecte al costat de Ciprià Ciscar, Joan Romero, Baltasar Vives o Mercedes Madrid. Els anys següents seran mestres d'Alaquàs els que el dirigiran el Centre de Professors de Torrent durant més de deu anys (Enric Juan -1985-1990- i Elvira Garcia -1991-1995-). Al centre de formació s'unirà els anys següents un nombrós grup de professors i professores de la comarca que consolidaran la «mirada educativa local i comarcal» tan necessària al nostre territori.

Carpets de materials didàctics com «La calle mayor de Alaquàs como modelo de análisis urbano» que va obtenir el *Premi Caixa Popular de Treballs d'Investigació Pedagògica* creats l'any 1983 gràcies a la decisió d'un tribunal que presidia el professor Gonçal Anaya («Preparación y distribución de materiales de trabajo para las escuelas de Alaquàs, Aldaia i Xirivella como elemento motivador para el estudio del entorno», presentat per Enric Juan i Jesús Conesa); o «La evolución de la población de l'Horta-Sud» preparat pels cronistes d'Aldaia, d'Alaquàs, Picanya, Manises, Torrent...; o «Estudiar ecología en el erial» (1987) i «Estudiar ecología en la Ciudad» (1986) de Montserrat Tomás, Maria Jesús Caballer, Delfina Gómez, Braulio Guevara, Carmen Peiró, Amparo Alabau, tots professors d'Alaquàs, varen ser exemples perfectes de l'aprofitament dels estudis locals com a font de coneixement, d'ensenyament i aprenentatge.

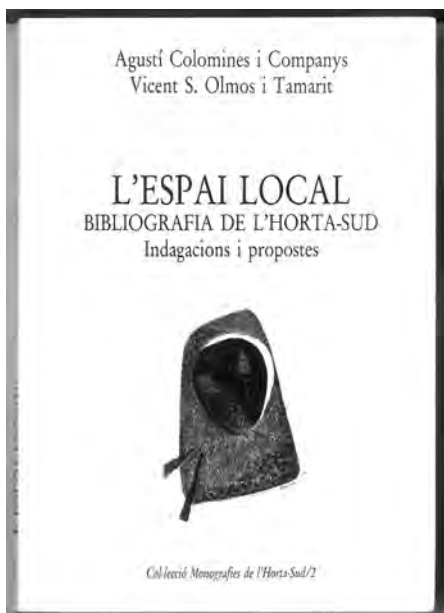
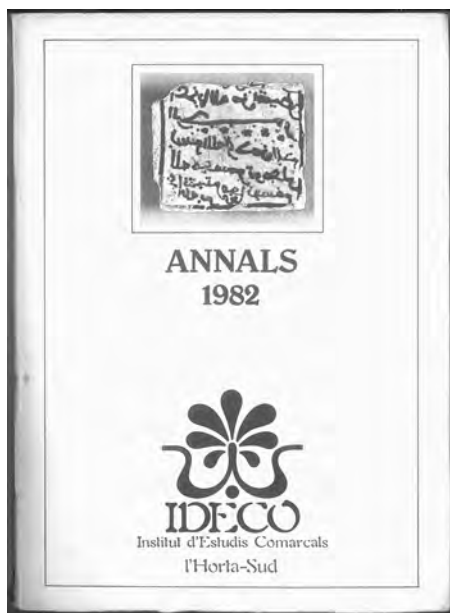
El 18 d'abril de 1985 es presentava també a l'Institut d'Alaquàs el *Mapa comarcal de l'Horta-Sud* i quasi a continuació, solament uns mesos més tard els *Mapes escolars de l'Horta-Sud*. Tant uns com els altres eren fruit de la col·laboració entre IDECO, Escola La Florida, l'Associació de Renovació Pedagògica de l'Horta-Sud i la Mancomunitat de l'Horta-Sud, amb el destacat treball de coordinació de Paco Pons, entre altres persones. Es va fer un tiratge inicial de 1500 exemplars que es va distribuir entre centenars d'institucions de la comarca com a fet que consolidava el concepte territorial «Horta-Sud» que tanta gent estàvem defensant. Prompte, els mapes escolars acompanyarien a les escoles aquell mapa de paret gràcies a la distribució que es va fer des del Centre de Professors de Torrent. Va ser el delegat del Govern a la comunitat autònoma, el professor Eugeni Burriel de Orueta el que va fer la presentació; al mateix acte el diputat a les corts valencianes i professor de la Facultat d'econòmiques, Victor Fuentes, presentava el *Grup d'Estudis i Documentació* per ajudar a les institucions sobre el coneixement de la nostra comarca. I no podem deixar de citar dintre dels

estudis comarcals l'edició de la *Guia de recursos socials i culturals* (1986) de l'*Institut Pro-Desarrollo*, adscrit a Caixa Torrent.

De seguida nasqueren les col·leccions *La natura a l'escola*, sota la direcció del Servei d'Estudis Agraris i Comunitaris de la Conselleria d'Agricultura que presidia Vicent Soriano; també sorgiren els premis d'*Investigació didàctica* que subvencionava Caixa Torrent i després la Caja del Mediterraneo amb la convocatòria dels premis d'*Itineraris didàctics, Monografies i Experiències* gràcies a la bona acollida que ens feren Josep Ferrís i Benito Nemesio, ànimes de tants i tants projectes a l'Horta-Sud durant aquests anys, al costat de Pepe Soriano, Paco Pons, Enric Juan, Quico Moret, Víctor Fuentes, Alfred Domínguez, Consol Sanchis..., i tantes i tantes persones animadores de la vida econòmica i cultural de la comarca. El diari *Levante*, fins i tot, considerava important donar informació de les guies didàctiques que Juan José Juste o Maria Jesús Caballer o jo mateix feiem sobre la comarca (1988-1990). El 1989 es redactaren les bases del I Concurs de *Les dones de l'Horta al llarg del temps* que convocaren l'IDECO i els ajuntaments d'Alaquàs, Aldaia, Torrent i Xirivella amb el Centre de Professors de Torrent i l'Institut de la Dona i que es fallà a Aldaia uns mesos més tard amb l'assistència de la ministra d'Assumptes Socials Matilde Fernández. També en aquest moment nasqueren els *Premis d'Investigació* convocats per l'IDECO que es publicaran a la col·lecció *Monografies de l'Horta-Sud*, iniciada el 1988 per complementar la tasca difusora comarcal dels *Annals* (1982).

Al costat d'aquestes iniciatives centrades en la investigació local i comarcal cal afegir iniciatives culturals o informatives que parlen de la vitalitat intel·lectual d'aquells moments com la revista *L'Horta* (1976-1983) dirigida per Josep Soriano o *7 Dies de la comarca* fundada l'onze d'octubre de 1983, publicació setmanal que durant dos anys (1983-1985) i al llarg de 89 números, intentà fer un periodisme centrat en les notícies locals i comarcals i que també va publicar articles d'història de l'Horta-Sud; tancà en 1985 amb més de 3000 subscriptors.

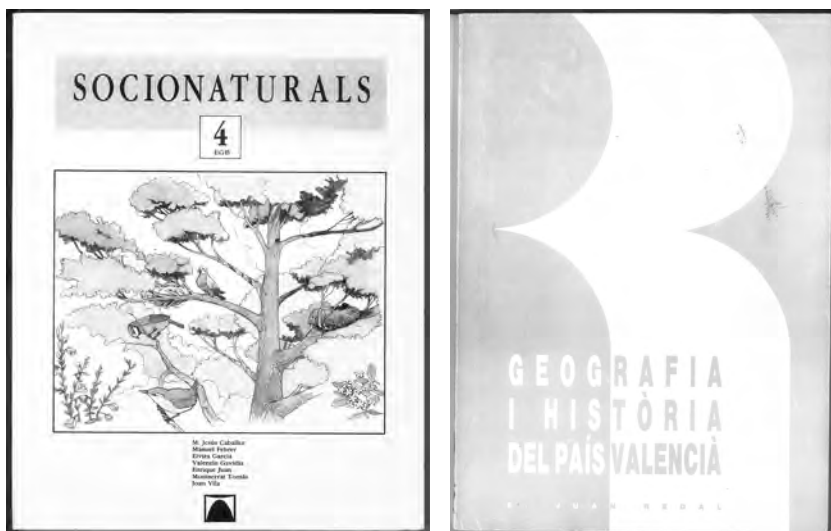
També és útil tornar enrere un moment per recordar l'organització d'una exposició de grata memòria, *El reflexe formal de la història en el territori de l'Horta-Sud* que va planificar la Caixa de Torrent per celebrar el seu 75è aniversari i que va encarregar als arquitectes Vicent Garcia i Josep Murcia (desembre de 1981). L'exposició ajudava a desenvolupar la mirada comarcal i comptava amb moltes imatges d'Alaquàs. La Caixa de Torrent, a través de l'*Institut Pro-Desarrollo*

Publicacions d'àmbit comarcal.

creat per promoure i coordinar tots els esforços encaminats a aconseguir un desenvolupament comunitari de Torrent i els altres pobles de l'Horta-Sud, ajudà a crear durant molts anys aquesta mirada comarcal. I seran persones vinculades a la Caixa Torrent i altres que estaven a altres institucions, grups de treball, associacions, cooperatives..., de la comarca, les que se reuniran a finals de 1981 per donar vida a l'IDECO. Josep Ferrís, Francesc Carratalà, Josep Maria Soriano, Francesc de Paula Pons, Enric Juan, Francesc Moret, Josep Ramón Sanchis, Consol Sanchis, Enric Luján, Josep Ramon Navarro, Enric Torres i Benet Nemesio integraran la comissió gestora que fundarà l'Institut d'Estudis Comarcals de l'Horta-Sud. Era el mes d'octubre de 1981 quan començà aquella aventura cultural, social i educativa. El primer número de *Quaderns* s'havia presentat el mes anterior.

En fi, molta gent i moltes il·lusions es posaren en funcionament aquells anys on es consolidava l'estat de les autonomies. La Història local i comarcal estava en el punt de mira de molts col·lectius com ho demostra la celebració d'assemblees comarcals on s'aprofitava per donar fonamentació teòrica sobre les recerques locals. Els articles d'Antoni Furió, Núria Sales, Pedro Ruiz i, especialment, els de Vicent Olmos i Agustí Colomines, ens donaven llum a tots els que havíem fet de la història local el nostre centre d'interès. I, fins i tot, per arrodonir aquella situació, l'administració educativa intentava incorporar, a la segona meitat dels anys vuitanta, la presència de la nostra Història nacional, però també la història local i comarcal i el medi geogràfic i ecològic, en el currículum educatiu. L'any 1987 la Conselleria d'Educació i Cultura m'encarregà escriure una aproximació al que podria ser el programa de l'assignatura de Geografia i Història del País Valencià. Un any més tard, dintre de la proposta de Reforma educativa que la Conselleria estava preparant, es publicà aquell llibre. Unes setmanes abans se celebraven les *Jornades d'arrelament al medi del centre educatiu* (Catarroja, 1987) amb la direcció de Vicent Olmos, Cristòfor Aguado, Toni Cova..., i altres significats investigadors. I, per fi, el 1989, es publicava per l'editorial Teide el que probablement va ser un dels pocs llibres comarcals que s'editaren per a l'assignatura que més tard s'anomenaria Coneixement del Medi; es tractava de les Socionaturals de 4 d'EGB, llibre escrit per professors i professores d'Alaquàs (Elvira García, Joan Vila, María Jesús Caballer, Valentí Gavidia, Manolo Febrer, Enric Juan, Montserrat Tomás). L'any 1990 s'obria una nova dècada amb la celebració del II Congrés d'Història de l'Horta-Sud, els dies 19, 20 i 21 de novembre: *Un món rural en transformació*. La nova dècada, recorde perfectament la reunió on

Materials didàctics curriculars.

nasqueren els projectes, ens portaria la fundació de la revista *Papers de l'Horta* (1994-2011) que van dirigir Vicent Boscà i Francesc Martínez i també la creació del *Museu Comarcal de l'Horta-Sud «Josep Ferrís March»* que el 1996 va iniciar la seua tasca de recollida d'objectes, sota la direcció del que va ser el seu primer director, Adrià Besó. Els projectes comarcals continuaven...

Hem volgut fer referència a tot aquest context polític, educatiu i cultural, lògicament mediatitzat pels propis records, per confirmar que *Quaderns* tenia unes bones arrels i un bon context socioeconòmic quan va nàixer. Probablement per això la seua edició, fidel als principis dels primers moments, encara continua: publicar cada any un llibre d'investigació en el que es recolze a la gent que investiga la història, la cultura, les tradicions, els costums d'Alaquàs..., ha creat una potent base d'investigadors locals capaç de convertir l'espai geogràfic, cultural i sentimental en objectiu fonamental de les seues investigacions.

Els quaranta volums de *Quaderns* s'han complementat amb els quatre llibres de monografies que tant deuen a Rafael Roca, a l'Ajuntament d'Alaquàs i a Caixa Popular; també amb dos llibres commemoratius en honor de don Antonio Sancho o del cinquanta aniversari de la construcció del barri Socusa (gràcies a l'excel·lent treball de Teresa Guerrero, 2011). Els quaranta sis volums han estat

publicats gràcies a moltes persones i institucions: els clavaris de la Mare de Déu de l'Oliver de 1981 i els clavaris del Crist de 1982, ja citats; les corporacions municipals presidides per Albert Taberner, Francesc Tàrraga, Adrià Hernández, Jorge Alarte, Elvira Garcia i Antoni Saura; la Diputació de València, les institucions de crèdit, especialment Caixa Popular i l'antiga Caixa de Torrent... i també els més de cent trenta investigadors que han aportat la seua intel·ligència i saber fer per consolidar la nostra publicació. Entre tots és de justícia un agraïment especial a aquells que, compromesos amb els objectius de la publicació, han dedicat tant de temps a buscar, llegir, transcriure i redactar els estudis.

En aquest sentit volem destacar a aquells investigadors que han publicat més de dos estudis al llarg d'aquest temps sent un honor incloure'ls en aquesta relació, afegint l'any que iniciaren la seua col·laboració: Ramon Tarín (1993), Rafael Roca (1992), Enric Juan (1981), José Royo (1983), Maria Teresa Pérez (1983), José Esteve (1981), Josep Soriano (1981), Maria Esteve (1987), Adrià Hernández (2010), Josep Ramon Sanchis (1982); Ximo Llorens (1986), Desirée Torralba (2005), Lola Alfonso (1993); Virginia Maria Cunyat (1989), Enrique Martínez (1998), Albert Fort (1999), Tomás Roselló (2010), Vicente Graullera (1998), Eduardo Genovés (1995), Vicent Ferrer (2001), María Jesús Caballer (1981), Adrià Bessó (1994), Maria Júlia Martí (1992), Josep Juan (2009), Juan Alabau (1988), MC Santa Domínguez (1997), Josep Baltasar Escrivá (1981), Maria Teresa Ferrando (1983), Francesc Garcia Barberà (1981), Pilar Latorre (2008), Francisco Mayordomo (2012), María Teresa Planells (1983) Pau Sarrió (2012), Laura Sena (2013), Teresa Guerrero (2011) Juan Dols (1988), Joan Dols Ferrandis (2013), Lluís Madrid (1992), Iván García Aguado (2019), Mariano Planells (1991), Antonio Sancho (1981), Vicent Soriano (2001)... i altres quasi cent amics més que també ens han fet el regal dels seus estudis. Tots ells han consolidat un magnífic grup d'estudiosos que asseguren la continuïtat de la publicació per molt de temps.

Alguns membres del nostre comitè de redacció, com ara el senyor Juan Alabau, el senyor Marià Planell, don Antonio Sancho, don José Esteve o Eduardo Genovés ens han deixat, encara que la seua il·lusió continua en tots els companys del consell de redacció, fins a quasi trenta, que al llarg dels anys hi han format part.

També volem mostrar el nostre agraïment a totes les persones que ens han deixat publicar les fotografies familiars al llarg d'aquest temps. Les fotografies,

ALAUÀS, IMATGES PER AL FUTUR: CELEBRAR, COMPARTIR, GAUDIR

Les fotografies parlen, les fotografies fan parlar.

probablement un dels temes d'investigació més seguits, ens han ajudat a conèixer la cultura popular i han contribuït al fet que les gentes anònimes passaren a protagonitzar moments estel·lars. Hem mostrat a persones anònimes en el seu treball, o després del casament, o amb motiu de qualsevol altra raó. Moltes vegades, aquestes fotografies són l'únic document que permet conèixer la participació de la dona en l'àmbit laboral, domèstic o extrafamiliar. Les més de 3500 fotografies que hem publicat ens han ajudat a evocar moments, situacions, llocs; ens han aportat informació social de l'època en què es varen fer i són un bon punt de partida per fer aflorar interrogants, formular hipòtesis sobre costums, usos socials, creences, formes de treballar de les persones... En fi, sense dubte, aquests milers de fotografies publicades ens han ajudat a tindre cura del nostre patrimoni cultural... Per això, també des de l'any 2004 iniciàrem una col·laboració especial amb l'Ajuntament d'Alauàs i amb la regidoria de cultura presidida per Elvira Garcia, ànima també de tants i tants projectes, per ajudar a documentar el projecte *Imatges per al futur*. Així, gràcies a tots els que ens han cedit les imatges i a tots els companys de *Quaderns* que les han documentat (Baltasar, Quico, Ramon, Mari Júlia, Vicent, Teresa, Tomàs, Lola, Desirée, Maria, Carmen, Joan, Juan, Pau...). Un testimoni molt important del

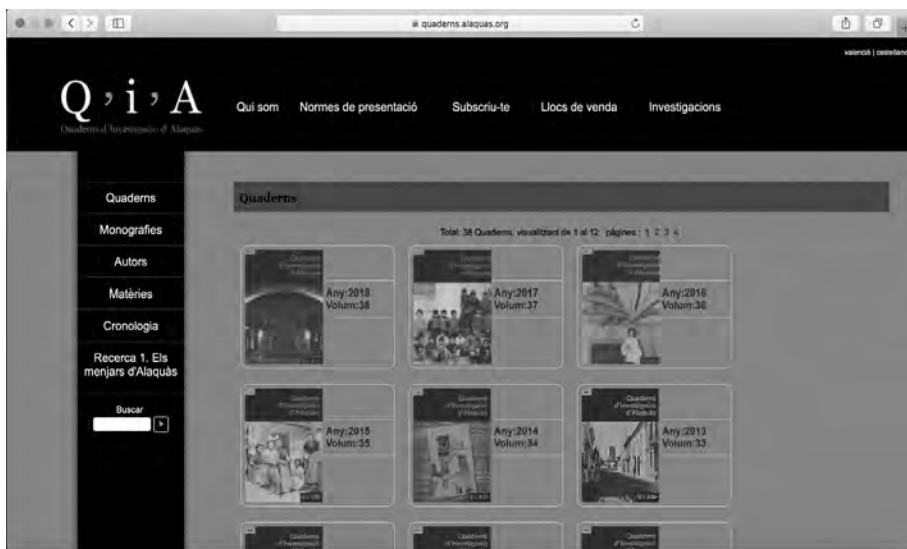
que diguem es podrà comprovar enguany en aquest mateix volum quan es puguen veure les imatges que publiquem per raó de l'epidèmia del coronavirus gràcies a la col·laboració i el treball magnífic, expert, artístic, fins i tot, dels amics de l'*Associació Fotogràfica d'Alaquàs* (AFA) i també de les persones del departament de comunicació de l'Ajuntament d'Alaquàs.

L'any 2005 celebràrem el vint-i-cinc aniversari i l'Ajuntament d'Alaquàs ens va sorprendre amb vint-i-cinc trons que varen fer sonar al carrer. Aquell any, la corporació municipal que presidia Jorge Alarte va subvencionar el canvi de disseny de les cobertes de la nostra col·lecció encarregant a un professional aquella nova imatge gràfica. I va ser també aquest any quan s'editaren dos volums, tots dos subvencionats per l'Ajuntament, un d'ells amb un tiratge de 3000 exemplars que es varen repartir entre els veïns del poble com expressió de reconeixement del treball que feia *Quaderns*.

L'any 2013 presentàrem la pàgina web de *Quaderns* que ha facilitat la difusió i el coneixement dels estudis publicats. Són molts els investigadors que han pogut llegir i citar posteriorment els treballs que hem posat a l'abast de tothom. Aquesta facilitat per consultar els estudis ens ha ajudat a entrar en contacte amb investigadors de moltes Universitats del país. La indexació de tots els estudis i la presentació acurada dels articles publicats es va aconseguir gràcies a una beca convocada per l'Ajuntament d'Alaquàs, presidit per Elvira Garcia, i que guanyà el nostre company Tomàs Roselló al que es deu la magnífica pàgina web que a més comptà amb el disseny gràfic de Lola Corral i organitzatiu d'Enric Juan; amb l'ajut inestimable de Toni Saura i Dani Castillo.

El 2018 tot l'equip de *Quaderns* col·laborà amb els actes organitzats per commemorar el centenari de la declaració del Castell d'Alaquàs com a Monument Històric Nacional. Aleshores, també gràcies a una beca convocada per l'Ajuntament, els centenars d'actes que se celebraren amb motiu d'aquesta commemoració, han estat recollits per a la seua posterior edició per Pau Sarrió, membre del Consell de *Quaderns*. En finalitzar els actes commemoratius el col·lectiu de *Quaderns* que des de fa uns anys presideix Lola Alfonso, va voler deixar testimoni dels seus millors desitjos per als futurs investigadors locals dintre de la càpsula del temps que s'obrirà l'any 2069.

Els darrers anys la influència de les aportacions de *Quaderns* és molt palpable en les noves recreacions culturals, literàries, educatives o artístiques

Pàgina web de *Quaderns d'Investigació d'Alaquàs*.

Quaderns 2019 i 2020.

que es programen a Alaquàs. Exposicions, concerts, concursos, itineraris, representacions teatrals, projectes educatius, tallers d'història local..., tenen origen en els estudis aportats per la nostra publicació.

Ara, en complir-se els quaranta anys, ens agrada pensar que *Quaderns* continuarà sent el llibre viu del poble a les nostres escoles, a les nostres biblioteques i a les nostres llars. Volem que les investigacions ens ajuden a reflexionar, a pensar, a millorar. Volem que els principals protagonistes continuen sent les persones del poble i que la nostra siga una història viva, on tots i totes ens sentim protagonistes. Volem que ens servisca per tenir una major estima pels nostres arrels i per fer-nos avançar com un poble més just i més lliure.

Ens agrada pensar que el projecte que iniciàrem el 1981 continuarà durant dècades perquè la bona història i la seua recerca va a continuar depenent de nosaltres, de cada experiència personal però també de la lectura que fem dels altres historiadors que treballen al nostre costat o ens han precedit. Tots som conscients que hi participem des de fa quatre dècades en una aventura

Membres d'*Alaquàs Debat* presenten la sol·licitud perquè es concedisca la Medalla d'Or d'Alaquàs a *Quaderns*.

col·lectiva que s'inicià el 1981 i que molt aviat els futurs col·laboradors que s'acosten al projecte van a revisar, com no pot ser d'una altra manera. Noves investigacions ens faran revisar antigues opinions. Tots estem en la mateixa empresa; tots ens enriqueim sentimentalment participant en ella. Tots estarem en deute amb els que ens han precedit i animarem als que vinguen després. En qualsevol cas, al llarg dels temps hem construït un relat ple de persones, conflictes, acords, moments difícils..., de vida. En el futur, els nous investigadors podran continuar acomplint el procés fent que la gent conega i observe la realitat sobre si mateix. Les investigacions ja publicades i les que estan per arribar seran les que continuaran proporcionant-nos informació sobre qui som, què fem, o què han fet els que ens han precedit; i també el que podem saber de nosaltres mateixos.

Per això ens sentim molt satisfets per la iniciativa dels nostres amics d'*Alaquàs Debat*, institució plural que té entre els seus objectius el debat i la reflexió..., i que fa unes poques setmanes, mentre estem treballant en l'edició d'aquest volum, haja sol·licitat a la corporació municipal la concessió de la Medalla d'Or d'Alaquàs a *Quaderns d'Investigació* declarant que «a les seues pàgines ha eixit el fonament històric i social que ha fet possible esdeveniments tan transcendents per a Alaquàs com ara: la recuperació del Castell d'Alaquàs com a edifici públic; l'agermanament amb la ciutat italiana de Cremona; i el reconeixement com a festa d'interès turístic del *Cant de la Carxofa* i la *Cordà* o la creació de nous icones com els gegants *Sotil i Carmesina...*».

Nosaltres davant d'aquest acte de generositat no podem més que mostrar el nostre agraïment als membres d'*Alaquàs Debat* de la mateixa manera que l'any 1996 ho férem també al col·lectiu del *Bloc Jaume I* que ens va concedir el premi *Manuel Sanchis Guarnier* pel suport que fèiem a les investigacions locals. Així, a les persones que ens han proposat per rebre la Medalla d'Or del poble, com a les moltes associacions i particulars que estan signant els fulls d'adhesió aquests dies, moltes gràcies amb el nostre agraïment per sempre.

Enguany, a més, estem vivint una situació compromesa, crítica per tots; la pandèmia del Covid-19 ha afectat la nostra vida i ens ha obligat a viure situacions desconegudes per a les darreres generacions: han mort persones i el primer que volem fer és unir-nos al dolor de les famílies; a més, el confinament, l'estat d'alarma, la necessitat de mantenir una distància social en trobar-se són

algunes de les noves situacions i nou vocabulari al qual ens estem acostumant. L'epidèmia ens obliga a noves formes de comportaments socials: l'ús obligatori de les mascaretes; rentar-nos les mans en entrar en un comerç, utilitzar guants... Els darrers mesos hem viscut una gran crisi sanitària que ha influït en l'economia familiar: gent aturada, ertos, necessitats de rebre ajudes socials..., també ha significat fer valdre els moviments voluntaris d'ajuda en els que centenars de persones generoses, de forma discreta però ferma i rigorosa, han ajudat altres persones que ho necessitaven; també estem acostumant-nos a noves formes de treball o de mobilitat: teletreball, videoconferències, dificultat per viatjar a determinades zones, fronteres tancades...

Per això,enguany, volent donar a conèixer el moment que estem vivint, hem volgut publicar a *Quaderns* una primera reflexió sobre el que passa al nostre voltant: Laura Sena, José Cervera, Silvia Muñoz, Marta Murciano, Natxo Garcia, Elvira Garcia, Lola Alfonso, Juan Antonio Oñate, Iván Garcia i Toni Saura, han escrit sobre el que està passant des del mes de març fins ara mateix sobre les situacions en les quals ens trobem des del punt de vista social, sanitari, cultural, educatiu, administratiu o del voluntariat i les institucions públiques..., tenint molt en compte que la pandèmia encara no ha finalitzat i cada dia ens arriba la cruel notícia de nous rebrots per tota la geografia nacional. El relat s'ha convertit en una informació vital per reflexionar i actuar ara i en el futur. Estem convençuts que els estudis que presentem ens ajudaran ara mateix a reflexionar però també tindran importància, dintre d'uns anys, quan els nostres nets s'apropen a aquest volum per conèixer el que ara està passant. És en moments com els que vivim quan l'edició de *Quaderns d'Investigació d'Alaquàs* està més justificada que mai; poder contar i reflexionar sobre el que està passant els darrers mesos justifica el nostre model de fer història local: donar testimoni dels fets viscuts. L'anàlisi, la reflexió, la comprensió del que està passant continua sent la nostra fonamentació intel·lectual per preparar aquesta i les posteriors edicions.

Però també, en aquest moment, malgrat la situació a la qual ens ha portat l'epidèmia volem continuar publicant estudis que formen part dels nostres arrels i ens ajuden a conèixer millor altres aspectes de la nostra història: els estudis de Rafael Roca, Desirée Torralba i David Gómez Zambrano ens apropen a altres temàtiques que també tenen un lloc destacat en la nostra memòria com el Cant de la Carxofa; el confinament de les dones represaliades durant la Guerra Civil o el paper nacional i internacional d'una família de músics d'Alaquàs.

L'apartat Història Gràfica, igual que fa quaranta anys, aporta la memòria visual; les actuals circumstàncies ens han fet elegir imatges actuals, d'aquests darrers tres mesos; imatges pròpies dels moments que estem vivint: carrers i parcs buits, escoles tancades, gent aplaudint als sanitaris o a la policia i serveis municipals; grups de voluntaris ajudant als més necessitats; comerços i negocis tancats; famílies confinades a casa; les noves maneres de treballar dels mestres i de molts altres oficis; el paper dels comerciants, hostalers, transportistes, llauradors...; noves formes de vestir amb mascaretes; noves formes de comportar-se als espais públics guardant cues per entrar en els edificis públics respectant distàncies de seguretat; el reconeixement públic als difunts; el treball exemplar dels metges, de la policia o de la corporació municipal o de les institucions o dels xiquets i xiquetes... I per a deixar constància gràfica del que està passant hem comptat amb la col·laboració de l'Associació *Fotogràfica d'Alaquàs* (AFA) que d'una forma altruista ens ha deixat incorporar les meravelloses imatges que editem en aquest volum i que ha comentat Teresa Guerrero.

Crec que la continuïtat de *Quaderns* al llarg de quaranta anys és un cas d'èxit. I és probablement moment de fer una breu avaluació d'aquells aspectes que ens poden haver ajudat a arribar fins ara que és també una manera d'agraïment a moltes persones i institucions:

- Al llarg dels anys hem pogut comptar amb un ajut continuat de l'Ajuntament d'Alaquàs que ha vingut a representar un part significativa del cost de la publicació.
- Hem gaudit de la fidelitat d'aproximadament 300 persones que al llarg dels quaranta anys han comprat el llibre entre els mesos de setembre i desembre de cada any. Així, entre l'ajut institucional i la venda d'una part dels exemplars de cada edició el nostre projecte editorial no ha tingut problemes greus de finançament, encara que la crisi econòmica que s'inicià l'any 2008 ens va obligar a davallar el nombre de pàgines dels següents llibres fins l'any 2014. En moments de dificultats econòmiques l'Ajuntament sempre ens ha ajudat. El nostre agraïment, doncs, a les corporacions municipals que han governat el municipi. L'agraïment també a Vicent Ferrer que des de fa anys, entre altres gestions, ha tingut cura de la venda; també als altres companys que el precediren en aquest compromís i a tots els llibreters d'Alaquàs.

- Al llarg dels anys s'ha creat un grup d'investigadors que sempre de forma altruista han compromès el seu temps per investigar, escriure i aportar el fruit de les seues investigacions. En aquest grup hem conviscut investigadors locals que ens hem format a mesura que avançava el temps i professors universitaris que ens han aportat també els seus coneixements. Ens enorgulleix haver publicat les primeres investigacions de molts col·laboradors, avui professionals destacats, mentre eren estudiants a la Universitat. També ens sentim molt orgullosos de tots els que hem après a escriure estudis d'investigació publicant en *Quaderns*.

- La direcció de *Quaderns* i el consell de redacció ha tingut sempre una gran llibertat per tal d'elegir els treballs a difondre.

- I molt important per l'èxit del projecte: hem tingut també un editor o editors que han regalat el seu temps perquè cada any el llibre arribés a la impremta en el moment adequat. En cap moment s'ha fet tard a la presentació dels volums.

- Hem pogut comptar amb un grup continuat de lectors interessats per la història local que han assistit a les presentacions, divulgant després i sostenint sempre el projecte editorial. De fet, el dia de la presentació es venen quasi la meitat dels llibres que imprimim (300 des de l'any 2015).

- També, moltes famílies han estat disposades a cedir fotografies o a concedir entrevistes perquè les persones que buscaven les imatges tingueren fàcil el seu treball.

- Finalment, sempre hem comptat amb amics i amigues que han alabat el treball que s'ha fet al llarg del temps animant el projecte editorial. *El Bloc Jaume I* fa quasi vint-i-cinc anys, o *Alaquàs Debat* ara mateix són testimoni exemplar del que diguem.

Finalment, vull concloure que encara que no tinc la intenció de valorar les tendències historiogràfiques que representen els treballs que hem publicat al llarg dels quaranta anys vull dir que és cert que hem donat importància als processos socials que tenien com a protagonistes als petits arrendataris del

poble, però també es podrà llegir que les èlits del senyoriu també han tingut un tractament singular. L'escenari dels temes estudiats ha estat circumscrit a l'espai geogràfic del xicotet espai territorial que ocupa Alaquàs. En ell hem tractat una gran varietat de temàtiques sense oblidar que en moltes ocasions els personatges o les seues circumstàncies han sobrepassat els límits territorials de l'àmbit local per tenir una projecció nacional o fins i tot europea. Hem fugit sempre de contar una història anecdòtica i individual per donar sempre importància a la història col·lectiva...

I ara, quan es miren les coses des de la perspectiva dels quaranta anys passats és una alegria adonar-se que el grup de treball està consolidat, que aquells antics alumnes convertits molts d'ells en investigadors continuen aportant les seues reflexions, al mateix temps que joves investigadors s'han unit a l'aventura editorial on una pàgina web està fent possible la ràpida difusió dels estudis. Personalment, amb el compromís dels altres companys, m'ha agradat ser un dels animadors d'aquesta font de coneixement, reflexió i consciència col·lectiva en què s'han convertit els *Quaderns*. Com un dia em va deixar escrit Jorge Alarte referint-se a mi: «no calen partides de naixement per estimar a una terra, ni padrons municipals per aquells que volen treballar per un poble...». Aquestes paraules justifiquen el que sent per Alaquàs, per la història de la seua gent... També considere Alaquàs el meu poble i l'estime estudiant la seua història.

És molt bonic participar d'aquesta tasca col·lectiva en la que el treball de tots ha estat una font contínua d'orgull... No obstant, sóc conscient de que encara ens queda molt per fer i per aprendre i sempre podrem millorar la comprensió dels fets amb noves investigacions, noves idees o nous projectes. Probablement, com deia Joan Reglà, mestre d'alguns de nosaltres, tot el que hem fet i investigat probablement ho hem fet per intentar comprendre. I quan ens fixem en el llibre d'enguany, el número quaranta de la col·lecció, ara més que mai creiem que *Quaderns* compleix aquella regla d'or propugnada per historiadors com Marc Bloch (1886-1944) i Georges Duby (1919-1996) que deien: «quan feu història, no oblideu mai els sentiments i els treballs dels homes i les dones..., tampoc el seu dolor».

Els estudis que hem publicat des de 1981 fins a 2020, les quasi deu mil pàgines, sempre han intentat aportar aquesta mirada vital, humana, sobre la gent d'Alaquàs; algunes coses hem fet bé des d'aquella primera reunió amb Pepe,

els clavaris de la Mare de Déu de l'Olivar i jo mateix; probablement algunes altres coses les podríem haver fet millor. Almenys ho continuarem intentant perquè el nostre poble continue sentint-se orgullós del que al llarg d'aquests anys s'ha convertit en el *llibre del poble*.

Per finalitzar no vull deixar d'agrair el treball silenciós d'altres persones que han estat al meu costat en l'edició dels llibres: els correctors com Teresa Guerrero des de fa anys, Benet Burriel, Lluís Madrid o Mari Júlia Martí durant molt de temps; a Pau Sarrió des de l'any passat. Gràcies a la impremta Garcia Besó, a Miquel pare i a Miquel fill, als seus maquetistes dels que hem après molt durant quaranta anys; i gràcies especials també a Maria Jesús Caballer; ella, a més dels estudis que ha publicat a *Quaderns*, sempre ha estat des de l'inici del projecte al meu costat en tots els treballs d'edició.

En el meu nom i també en el del col·lectiu de *Quaderns d'Investigació d'Alaquàs* moltes gràcies a tots.

Per molts anys!

Enric Juan Redal

Director de *Quaderns d'Investigació d'Alaquàs*
Cronista Oficial d'Alaquàs